

Spravedlivý proces a spravedlivý výsledek

JUDr. David Uhlíř,
člen Republikové rady Soudcovské unie ČR,
soudce Ústavního soudu ČR

Byl jsem vyzván jedním inteligentním člověkem, abych mu vysvětlil, jak je možné, že výsledkem spravedlivého procesu v jeho případě není spravedlivý výsledek.

Zpočátku se mi zdálo jednoduché na to odpovědět, ale pak mi došlo, že to není tak prosté.

Listina základních práv a svobod, Evropská úmluva o lidských právech a další mezinárodní dokumenty, zásady přirozeného práva, obsahují základní právo každého domáhat se svého individuálního práva u nezávislého a nestranného soudu, jakož i to, že jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy. Obvykle se tomuto základnímu právu říká „právo na spravedlivý proces“, což zní vznešeně, ale přesnější překlad původního anglického „due process“ je méně vznešeně znějící „řádný proces“.

Žádná ústava ani deklarace lidských práv nezaručuje spravedlivý výsledek, ale otevírá každému právo, aby se v řádném procesu spravedlivého výsledku domáhal. Důvod, proč tomu tak je, je dvojitý. Jednak platí, že při žádném lidském konání nelze zaručit výsledek, každá lidská činnost je ztížena určitou chybovostí. Pravidla pro lidské chování ale určit lze. Za druhé je smutnou pravdou, že „spravedlivý výsledek“ je obtížné definovat, zatímco řádný proces lze popsat velmi zevrubně.

Prvky řádného procesu byly v průběhu věků více méně přesně popsány, patří mezi ně mimo jiné nepodjatý a zákonný soudce, možnost (ob)žalovaného

vyjádřit se k vznesené (ob)žalobě, navrhopvat svědky a důkazy, vyslýchat svědky a vyjadřovat se k důkazům, zákaz sebeobvinění, právo na právní pomoc, veřejnost jednání, vyhlášení rozsudku a jeho odůvodnění. V trestních věcech sem pak patří také právo na odvolání.

Požadavky na řádný proces ale nejsou jen uměním pro umění, samoučelnou prezentací spravedlnosti. Jejich smyslem není jen dát účastníkům řízení zadostiučinění, že je s nimi ze strany státu spravedlivě nakládáno (i když ani to není zdaleka nepodstatné), ale dosáhnout pokud možno spravedlivého výsledku. S tímto vědomím se sluší přistupovat ke všem procesním ustanovením, která dopodrobna řádný proces upravují. Nejsou kouzelnickými formullemi, které je třeba do písmene dodržet a ocitovat, mají hlubší smysl, jsou vyjádřením zásad řádného procesu a mají vést k řádnému, tedy pokud možno spravedlivému výsledku.

Všechny analogie sice kulhají, ale dovolím si přirovnat řádný proces k postupu lékaře lege artis. Účelem léčby je vyléčení pacienta, postup lege artis je osvědčeným a všeobecně uznávaným způsobem léčby. Nezaručuje bezpodmínečně vyléčení, ale je nejjistějším a nejbezpečnějším způsobem, jak ho dosáhnout. Podobně dodržení pravidel řádného procesu je nejjistějším způsobem, jak dosáhnout spravedlivého řešení věci.

Jako je zkušenému lékaři dovoleno odchýlit se od postupu lege artis, je-li to nepochybně ve prospěch pacienta, i moudrému soudci skýtají zásady řádného procesu dostatečně široký prostor k benevolentnímu výkladu, je-li to v zájmu spravedlnosti.